

Verslag van de meerdaagse excursies in 1996

Hieronder volgen de verslagen van 3 van de 5 inventarisatieweekends die in 1996 zijn gehouden. In het algemeen kan gesteld worden dat 5 van dit soort bijeenkomsten per jaar een goed aantal is. Steeds waren er tussen de 20 en 30 deelnemers. Het is verheugend om te zien dat in toenemende mate ook minder ervaren floristen aan deze bijeenkomsten deelnemen. Behalve dat de weekends een schat aan gegevens opleveren, komen ze mede daardoor ook tegemoet aan een ander belangrijk doel: kennisoverdracht. We hopen dat in de toekomst de meerdaagse excursies enthousiast bezocht zullen blijven worden.

Verslag van het inventarisatieweekend Waardenburg van 5 t/m 7 juli 1996. – Naar verslag van A.A. van der Heijden, van Linschotenlaan 310, 1212 GB Hilversum.¹

Met het zicht op de nieuwe brug over de Waal vonden ca. 30 deelnemers een onderkomen in kantoor en werkschuur van SBB 'het Broek', ca. 2 km NW van Waardenburg. Hier zijn nog enkele restanten soortenrijk grasland met Veldgerst (*Hordeum secalinum*), Kamgras (*Cynosurus cristatus*), Goudhaver (*Trisetum flavescens*), Beemdlangbloem (*Festuca pratensis*), Veldlathyrus (*Lathyrus pratensis*), Gewoon knoopkruid (*Centaurea jacea*) en Brunel (*Prunella vulgaris*). In de eendenkooi werd naast Gewone ook Brede Eikvaren (*Polypodium vulgare* en *P. interjectum*) gevonden (inderdaad op knotwilgen). De zeer oude knotessen die daar staan waren indrukwekkend en schijnen een bijzondere mossenflora te herbergen. Op een pad in deze kooi werd Tweekoppig struisgras (*Agrostis castellana*) gevonden. Volgens de beheerder is hier nooit gras ingezaaid!

De geïnventariseerde hokken lagen alle langs de noordoever van de Waal tussen Opijnen en Vuren. Van de hokken waren weinig tot geen recente gegevens bekend. Totaal zijn er 16 km-hokken compleet geïnventariseerd en zijn drie km-hokken gedeeltelijk bezocht. Hierbij zijn zo'n 3200 waarnemingen verzameld. Het soortenrijkste hok (258 soorten) was een hok waar een deel van de binnenstad van Zaltbommel in ligt. Toch is het niet zomaar een 'rommelhok', het leverde ook de hoogste score wat betreft aandachtsoorten (18) en Rode-Lijstsoorten (3). Is dit onverwachte natuur?

Alle rivierdijken zijn of worden momenteel op veilige hoogte gebracht. Bloemrijke dijkhellingsen hebben we dan ook niet aangetroffen. Gewone agrimonie (*Agrimonia eupatoria*) en Aardaker (*Lathyrus tuberosus*) werden beiden slechts eenmaal gevonden, Veldsalie (*Salvia pratensis*) en Ruige weegbree (*Plantago media*) daarentegen helemaal niet. Wel werd er hier en daar Zacht vetkruid (*Sedum sexangulare*) gevonden. Echte kruisdistel (*Eryngium campestre*) werd in 13 km-hokken aangetroffen en is daarmee nog algemeen in dit gebied te noemen. In de uiterwaarden blijkt dat Vederesdoorn (*Acer negundo*) zich aan het uitbreiden is. Ook Doornappel (*Datura stramonium*) en Late stekelnoot (*Xanthium strumarium*) werden vaak gevonden. Engelse alant (*Inula britannica*) en Wede (*Isatis tinctoria*) zijn elk in drie km-hokken gevonden. De kleiputten leverden enkele mooie open pioniervegetaties op met o.a. Liggende ganzerik (*Potentilla supina*), Rode waterereprijs (*Veronica catenata*) en Klein vlooiekruid (*Pulicaria vulgaris*). Ook Smalle waterweegbree (*Alisma gramineum*)

met de kenmerkende vruchten werd hier een paar maal gevonden. Paarbladig fonteinkruid (*Groenlandia densa*) was na 1950 in dit gebied niet meer waargenomen. In een mooie sloot is ze dit jaar toch weer aangetroffen. Op het bouwterrein van de oprit van de oude brug bij Waardenburg werden aangetroffen Oot (*Avena fatua*), Grote zandkool (*Diploaxis tenuifolia*) en Breed vlieszaad (*Corispermum intermedium*). Opmerkelijk op dit droge terrein was de vondst van Moerasbeemdgras (*Poa palustris*). Van deze soort is bekend dat ze, behalve op natte standplaatsen, tegenwoordig ook op veel drogere plekken voorkomt zoals langs de spoorwegen. In een slootje langs een plantsoen werd voor het eerst in Waardenburg Dwergkroos (*Lemna minuta*) gevonden.

Het inventarisatieweekend heeft veel gegevens opgeleverd in een gebied dat in de recente periode floristisch slecht bekend was. Dank gaat uit naar Staatbosbeheer, die ons onderkomen in werkschuur en kantoor verschaftte.

1. A. A. van der Heijden, 1996. Korte floristische terugblik op het kampje in Waardenburg op 5, 6 en 7 juli 1996. FLORON-District 11, O.F.G., Nieuwsbrief 3: 2-9.

Verslag van het inventarisatiekamp Brabantse Wal van 25 t/m 28 juli 1996. – Leni Duistermaat, Stichting FLORON, Postbus 9514, 2300 RA Leiden.

Van 25 t/m 28 juli 1996 zijn 21 floristen bijeengekomen in de kampeerboerderij 'De Kleine Melane' in Bergen op Zoom voor een inventarisatiekamp op de Brabantse Wal. Het gebied staat vanouds bekend als zeer soortenrijk, verklaarbaar uit de aanwezigheid van een aantal biotooptypen. De verschillende gradiënten (zoet-zout, hoog-laag, zand-klei) geven veel vestigingsmogelijkheden voor soorten. Aan de westkant wordt het gebied begrensd door de zoute gebieden van het Verdrongen land van het Markiezaat van Bergen op Zoom, kortweg het Markiezaat, aan de rand waarvan zich enkele duintjes bevinden. De overgang naar de hooggelegen zandgrond in het oosten vindt over korte afstand plaats waardoor het hoogteverschil duidelijk zichtbaar is: de Brabantse Wal. Naar het noorden gaan de pleistocene dekzandgronden over in rivierklei-afzettingen.

Op de dag van aankomst is een excursie naar het natuurgebied de Dintelse Gorzen gemaakt om het terrein met de vele bijzonderheden die daar in de afgelopen jaren gevonden zijn¹ te kunnen aanschouwen. Het gebied, dat aan de zuidzijde van het Volkerak ligt, is een gevarieerd, landschappelijk afwisselend terrein met hoog- en laaggelegen slikken doorsneden met krekens. Hier en daar komen primaire duinvallei-vegetaties tot ontwikkeling.

Op vrijdag, zaterdag en zondag zijn in totaal 22 km-hokken geïnventariseerd, alle gelegen in de rechthoek met linksonder km-hok 76-380, rechtsboven km-hok 83-400. Er werd steeds in groepjes van 3 of 4 personen gewerkt. Bij de selectie van de te inventariseren km-hokken is zoveel mogelijk geprobeerd om km-hokken te selecteren die de verschillende biotooptypen van de Brabantse Wal bevatten en die in de FLORBASE-periode nog niet goed onderzocht zijn. Het aantal bekende soorten uit de recente periode varieerde van 0 tot 88. Het aantal bijgevonden soorten varieert van 70 tot 221, terwijl de aantallen soorten per km-hok nu oplopen van 91 tot 222. Totaal

Tabel 1. Aantal gevonden soorten Brabantse Wal in verschillende perioden.

	Totaal	Rode Lijst	Aandacht
tot 1950	650–700	83*	75*
1950–1980	628*	68*	82*
1975–1990	290	16	44
1996	449	8	24

*) gegevens uit rechthoek 75–80, 380–400

zijn er tijdens het kamp 449 soorten waargenomen in het gebied; 8 hiervan staan er op de RL en 24 zijn aandachtsoort (Zie Tabel 1). Uit de periode vóór 1950 zijn naar schatting bijna 700 soorten (met ruim 80 RL-en ruim 75 A-soorten) bekend uit dit-zelfde gebied. Na 1950 nemen de verschillende aantallen af, de sterkste afname is te zien in de recente periode. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat de gegevens van de vroegere perioden uit meer hokken afkomstig zijn dan de recente gegevens.

De RL- en A-soorten van voedselarme watervegetaties komen in het geheel niet meer in het onderzochte gebied voor. Sterk in botanische kwaliteit achteruitgegaan zijn de akkers, natte en droge heides en de natte tot vochtige voedselarme tot matig voedselrijke graslanden (dus dotterbloemhooilanden, blauwgraslanden etc.). In natuurgebieden worden nog aardige vegetaties van natte en vochtige (matig) voedselrijke bodems en (matig) voedselrijke wateren gevonden, bijvoorbeeld: Waterviohier (*Hottonia palustris*), Grote boterbloem (*Ranunculus lingua*) en Pijlkruid (*Sagittaria sagittifolia*), Gewone waternavel (*Hydrocotyle vulgaris*), Egelboterbloem (*Ranunculus flammula*), Echte koekoeksbloem (*Lychnis flos-cuculi*) en Poelruit (*Thalictrum flavum*). Van de natte heides getuigen alleen nog Dopheide (*Erica tetralix*) en Moerashertshooi (*Hypericum elodes*). Van de droge heide kon naast Struikhei (*Calluna vulgaris*) ook Dwergviltkruid (*Filago minima*) genoteerd worden. Van de dijken konden genoteerd worden Gewone agrimonie (*Agrimonia eupatoria*), Echte kruisdistel (*Eryngium campestre*), Veldgerst (*Hordeum secalinum*, lijkt landelijk sterk achteruit te gaan), Aardaker (*Lathyrus tuberosus*), Kleine pimpernel (*Sanguisorba minor*, van voor 1950 niet uit het gebied bekend), Hemelsleutel (*Sedum telephium*) en Knopig doornzaad (*Torilis nodosa*). Uit de bossen zijn naast een aantal voorjaarssoorten ook Dubbelloof (*Blechnum spicant*), Grote keverorchis (*Listera ovata*) en Bosdroogbloem (*Gnaphalium sylvaticum*) niet meer waargenomen. Dal-kruid (*Maianthemum bifolia*), Breedbladige wespeorchis (*Epipactis helleborine*) en Hengel (*Melampyrum pratense*) werden nog wel in verschillende km-hokken waargenomen. In de bossen zijn Hulst (*Ilex aquifolium*) en Rode kamperfoelie (*Lonicera xylosteum*) nieuwkomers die van voor 1950 niet bekend zijn. In weerwil van het feit dat er veel akkeronkruiden verdwenen zijn werd er aan de akkerranden toch nog een aantal aardige soorten gevonden: Rood guichelheil (*Anagallis arvensis* subsp. *arvensis*), Korenbloem (*Centaurea cyanus*), Gele ganzebloem (*Chrysanthemum segetum*), Kleine wolfsmelk (*Euphorbia exigua*) en Bleekgele hennepnetel (*Galeopsis segetum*).

Een aantal biotopen, zoals de duintjes aan het Markiezaat grenzend en het Markiezaat zelf, zijn tijdens het kamp niet of slechts in beperkte mate geïnventariseerd. Dit kan verklaren waarom Echte Heemst (*Althaea officinalis*), Lamsoor (*Limonium vulgare*), Driedistel (*Carlina vulgaris*), Veldhondstong (*Cynoglossum officinale*) en Slangekruid (*Echium vulgare*), die wel uit het gebied bekend waren, niet aangetroffen zijn. Zeegerst (*Hordeum marinum*), Selderij (*Apium graveolens*), Zulte (*Aster tripolium*) en Zilt torkruid (*Oenanthe lachenalii*) zijn RL-/A-soorten van zout tot brak milieu die wel genoteerd konden worden.

Ondanks de tegenvallende soortenrijkdom was het weekend toch een succes. Het afwisselende landschap, af en toe verrassende vondsten en aangenaam gezelschap stonden daarvoor garant.

1. R. van der Meijden, W.J. Holverda & H. Duistermaat, 1996. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 1993, 1994 en (ten dele) 1995. *Gorteria* 22: 57.

Verslag van het inventarisatieweekende op Noord-Beveland (30 augustus – 1 september 1996) – Wim van Wijngaarden, Provincie Zeeland, Dienst Ruimte, Milieu en Water, Postbus 165, 4330 AD Middelburg.

Ondanks de periode van het jaar en het specialistische karakter kende dit eerste inventarisatieweekende in het district Zeeland een ongedacht hoge opkomst van 25 personen (waarvan 15 van buiten de provincie) die één of meerdere dagen aanwezig waren. Doel van het weekende was vooral gericht op het leren kennen van een aantal moeilijke soorten, de inventarisatie van hokken waarvan weinig bekend was kwam op de tweede plaats.

De zaterdag was in eerste instantie gericht op het onderscheiden van microspecies van rozen onder de inspirerende leiding van de specialisten Bert Maes en Chris Rövekamp. Op het oude duinterrein aan de oostzijde van de Schotsman werden 9 van deze kleine soorten op een heel klein oppervlak bijeen aangetroffen: van de Hondrozen-groep: *R. caesia*, *R. canina s.s.*, *R. corymbifera*, *R. dumalis*, *R. obtusifolia* en *R. subcanina*, en van de Egelantierrozen-groep: *R. columnifera*, *R. elliptica*, en *R. rubiginosa s.s.* Ook voor de specialisten bleek het onderscheid niet altijd probleemloos. Met behulp van de uitgereikte concept-determineertabel¹ zullen we proberen in de komende jaren deze moeilijke groep zelfstandig te determineren. Het voorkomen van de rozensoorten op deze plek is ongetwijfeld spontaan en natuurlijk; de ook aangetroffen Kerspruim (*Prunus cerasifera*) waarschijnlijk niet, gezien het ontbreken van zaailingen.

De rest van de middag werd besteed aan (gedeelte) inventarisatie van een dertiental hokken bij de Schotsman en op de voormalige werkeilanden Neeltje Jans en Roggenplaat. Leuke vondsten waren Gele hoornpapaver (*Glaucium flavum*) in twee hokken op Neeltje Jans en 1 op de Roggenplaat, en Laksteeltje (*Catapodium maritimum*) in 2 hokken op Neeltje Jans. Van de Roggenplaat was het minste bekend; opvallend waren hier ook enkele forse groeiplaatsen van Handjesgras (*Cynodon dactylon*) en Sikkelklaver (*Medicago falcata*) rond bouwwerken. Deze soorten zijn ook elders in Zeeland op voormalige werkterreinen van de Deltawerken (Veerse dam, Grevelingendam) opgekomen.

De zondag was gericht op vloedmerkplanten langs de dijken van noordkust van Noord-Beveland, waarbij ook aandacht besteed werd aan de binnendijks gelegen inlagen met zoutvegetaties (voor de niet-Zeeuwen meestal een weinig bekend onderwerp). Op het strandje van de Westnol bij Wissenkerke, waar we voor alle groepen strategisch de lunch hadden gepland, werden we niet teleurgesteld: Kustmelde (*Atriplex glabriuscula*), Gelobde melde (*A. laciniata*), Zeekool (*Crambe maritima*) en Zeelathyrus (*Lathyrus japonicus*). Deze soorten zijn daar de laatste jaren (vrijwel) constant te vinden. Kustmelde werd ook nog bij de inlaag Keihoogte aangetroffen.

Als floristische afsluiting werd nog een dijk bij Wissenkerke met Knopig doornzaad (*Torilis nodosa*) en Akkerdoornzaad (*T. arvensis*, waarvoor wij chauvinistisch nog steeds de naam Zeeuws doornzaad blijven gebruiken) aangedaan, en voor de volhouders het voormalige schorretje Kwistenburg in het Veerse meer met Zeegerst (*Hordeum marinum*).

Al met al een geslaagd weekeinde, met (gedeeltelijke) streeplijsten uit 20 hokken, waarnemingen van 19 Rode-Lijstsoorten (zie Tabel 1) en vooral voor bijna iedereen een uitbreiding van de soortenkennis.

Tabel 1. Overzicht van de Rode-Lijstsoorten die tijdens het inventarisatieweekend Noord-Beveland zijn aangetroffen en het aantal km-hokken waar de soort gevonden is.

Rode-Lijstsoort	aantal hokken
<i>Agrimonia eupatoria</i> – Gewone agrimonie	2
<i>Atriplex glabriuscula</i> – Kustmelde	2
<i>Atriplex laciniata</i> – Gelobde melde	1
<i>Calystegia soldanella</i> – Zeewinde	1
<i>Catapodium marinum</i> – Laksteeltje	2
<i>Centaurium erythraea</i> – Echt duizendguldenkruid	1
<i>Centaurium pulchellum</i> – Fraai duizendguldenkruid	7
<i>Crambe maritima</i> – Zeekool	2
<i>Epipactis palustris</i> – Moeraswespeorchis	1
<i>Erodium lebelii</i> – Kleverige reigersbek	2
<i>Eryngium maritimum</i> – Blauwe zeedistel	1
<i>Glaucium flavum</i> – Gele hoornpapaver	3
<i>Hordeum marinum</i> – Zeegerst	1
<i>Lathyrus japonicus</i> – Zeelathyrus	1
<i>Linum catharticum</i> – Geelhartje	2
<i>Sagina nodosa</i> – Sierlijke vetmuur	4
<i>Seriphidium maritimum</i> – Zeealsem	2
<i>Torilis arvensis</i> – Akkerdoornzaad	1
<i>Torilis nodosa</i> – Knopig doornzaad	1

1. N.C.M. Maes, & C.J.A. Rövekamp, 1996. Determineertabel voor wilde rozen in Nederland (concept).